

Trianon emlékezete japán tükörben

Umemura Yuko és Wintermantel Péter (szerk.): *Trianon és a japán diplomácia. Magyar vonatkozású japán diplomáciai dokumentumok, 1914–1923. Magyar Történelmi Emlékek – Okmánytárak. Trianon-dokumentumok és -tanulmányok 9.* Budapest: Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont és MTA Történettudományi Intézet, 2021. 210 o.

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.1.7

Az utóbbi tíz évben számos olyan centenáriumi visszaemlékezés és kiadvány jelent meg, illetve tudományos találkozó zajlott, amely a „nagy háború”, az első világhégés és az azt lezáró párizsi békekonferencia, valamint a trianoni békeszerződés eseményeit veszi ismételtén görcső alá. Ebbe a sorba illeszkedik a 2021-ben megjelent *Trianon és a japán diplomácia* című kötet is, amely elsősorban Japán szemszögéből vizsgálja a történéseket és elemzi a Magyarország számára végül keserű sorsfordító következményekkel zárult folyamatot.

Két Japán-kutató szakember, a korábbi kiadványukkal már sikeresnek bizonyult szerző- és szerkesztőpáros, Umemura Yuko és Wintermantel Péter vállalkozott arra, hogy eddig még közzé nem tett japán diplomáciai dokumentumok alapján ismertesse meg a magyar olvasókkal az akkori történések keleti olvasatát. A kutatók a tokiói Nemzeti Levéltárban, a japán Külügyminisztérium Diplomáciai Irattárában és a japán Honvédelmi Minisztérium Honvédelmi Kutatóintézetében őrzött dokumentumok közül 41 vonatkozó tétel (ld. „A kötetben közölt dokumentumok jegyzéke”, 57–62. o.) – jegyzőkönyvek, jelentések, kormányzati döntés-előkészítő anyagok és kéziratos beszámolók – felkutatása, magyarra fordítása és kiadás alá rendezése eredményeként rendkívül értékes és hiteles áttekintést biztosítanak az olvasó részére. E kordokumentumok, japán nyelvű forrásmunkák így hiteles magyar fordításban váltak nyilvánossá a kutatók és az érdeklődők számára. A dokumentumok maguk – pontosabban azok tudományosan annotált magyar fordítása – a 210 oldalas mű közel kétharmadát teszik ki. Érdekességük, hogy a szokásos száraz ténymegállapítások, eseményrögzítések és beszámolók mellett olyan személyes jellegű benyomások, vívódások, sőt alkalmanként önkritikus értékelések megfogalmazásában is bővelkednek, amelyek az akkori japán diplomaták világhéperől és helyzetmegítéléséről jóval többet árulnak el, mint azt bárki is gondolná. Ilyeténképpen legalább olyan izgalmas olvasmányt kínálnak, mint a szerző-szerkesztők által írt fejezetek.

A kötetnek a megfogalmazott kutatási célokat és feladatokat kibontó főszövege rendkívül feszes, logikus és világos, s maximálisan eleget tesz azoknak az akadémiai normáknak, amelyek biztosítják a tudományos hitelességet és igényességet. Az egyes alfejezetek Japánnak az első világháborúban, majd az azt követő párizsi békekonferencián játszott szerepével foglalkoznak. A szerzők külön részben

taglalják a japánok által elfogott magyar hadifoglyok sorsának a kérdését, majd a trianoni békeszerződés végrehajtásának a Japánra vonatkozó eseményeit, és ismertetik az egyes határmegállapító bizottságokban részt vett japán biztosok tevékenységét. Az epilógus „a magyar revízió szolgálatában álló japán nemzetről” szóló előfeltevésre alapuló magyar percepció hiteltelenségét taglalja. A kötetet Wintermantel Péter elő- és Umemura Yuko utószava foglalja keretbe. A könyvben való tájékozódást és a hivatkozások visszakeresését a névmutató, a gazdag irodalomjegyzék és a folyamatos lábjegyzetek segítik. Itt jegyezném meg, hogy mivel ez a kötet elsősorban a magyar olvasóközönség számára készült, indokolt a japán tulajdonnevek magyaros kiejtés szerinti átírása, de a külföldi érdeklődők szempontjából a nemzetközi gyakorlatban leginkább elfogadott Hepburn-átírás előnyt jelenthetett volna. A kiadványt rövid, japán nyelvű összefoglaló zárja.

Umemura Yuko és Wintermantel Péter kötetek sok szempontból is rendkívül tanulságos. Ezek közül itt hármat emelek ki.

A könyv egyrészt röviden, de közérthetően mutatja be a 20. század eleji világpolitikát befolyásoló és alakító európai folyamatokat és az erőviszonyok formálódását. A japán dokumentumok szűrőjén keresztül pedig rátekinthetünk a világ, de különösen az Európa sorsát és országainak jövőjét meghatározó tárgyalások és találkozók lebonyolításának korabeli menetére, a tárgyalási pozíciók és potenciálok viszonylagosságára, valamint azokra az anomáliákra, amelyek akár végzetes következményekkel is járhatnak egy-egy érintett nemzetre vagy országra nézve.

Tanulságos ez a kötet abból a szempontból is, hogy segít az eddiginél jobban megérteni a japán álláspontot. Számos kutató és történész a trianoni békeszerződés kapcsán tapasztalt passzív, megfigyelői jellegű japán hozzáállást ugyanis annak tulajdonította, hogy a felkelő nap országa nem volt ténylegesen motivált az európai helyzet rendezésében. Mint „érdektelen” fél, hagyta magát sodortatni a főárammal. Ám a jelen kötet kutatói megállapításaiból, de néhány dokumentumból is kiviláglik, hogy a nemzetközi politikában és diplomáciában – az első ázsiai országgént – a 20. század elején még csak épp legitimitációt nyert Japán számára a világ diplomáciai színpadán történő szereplés nagy kihívást jelentett.

Elvileg a győztes szövetséges hatalmak, az „Ötök” egyenrangú tagjaként voltak jelen a szigetország küldöttei, de a döntéshozatali folyamatokban érdemben nem számítottak rájuk a partnereik, s ők maguk sem igen kívánták megosztani a véleményüket – mégpedig annak ellenére, hogy a delegációjukat egy tapasztalt frankofón felsőházi herceg, Szaiondzsi Kinmoci vezette (aki, nem mellesleg, még a sorbonne-i egyetemi éveiből személyesen is jól ismerte Georges Clemenceau-t), és a helyettese az ország korábbi külügyminisztere, Makino Nobuaki báró volt. Mindketten meglehetősen tájékozottak voltak az európai helyzetet illetően, és a népes delegáció tagjai között is számos nagykövet szerepelt. Így a japánok a jelenlétükkel és végső soron a szavazásukkal szentesítették ugyan a többségi döntést, de valójában azt nem befolyásolták. Noha a lelkük szerint sokuk ténylegesen mást és máshogy döntöttek volna, az igazságérzet és a nagyhatalmakhoz történő

igazodás közötti belső konfliktusuk rendre az utóbbi melletti voksolásra készítette őket. E vívódásoknak több helyütt is felfedezhetjük a nyomát a kötetben bemutatott dokumentumokban.

A teljes kép jobb megértéséhez hozzájárul az a mai napig érvényes japán viselkedési minta, amely a nyílt konfrontáció, a konfliktusok mindenáron történő kerülését teszi általánosságban is kívánatosná az élet minden területén – akár kompromisszumok árán is. Vagyis a viták felvállalása, a nyílt színvallás minden élethelyzetben meglehetősen távol áll a japán kommunikációs gyakorlattól – kitüntetetten igaz ez a diplomácia amúgy is szofisztikált világára. Végül azt se felejtjük el, hogy a nemzetközi diplomáciában évszázados tapasztalatokkal és gyakorlattal rendelkező nyugati tárgyalópartnerek társaságában a mégoly alaposan felkészült és szakmailag tájékozott japán diplomaták jelentékeny kommunikációs deficittel lendültek neki a megfelelő nemzetközi jártasságot feltételező szerepvállalásnak.

Japán a versailles-i békekonferencián az öt nagy győztes ország egyikeként vett részt, azonban az európai kérdések és a rendezés mikéntje kívül estek az érdeklődési területén. A figyelmét ugyanis erősen azok a békecélok kötötték le, amelyek az átalakuló világrendben a saját érdekszféráját közelebből érintették: Santung esetében a gazdasági jogai megtartásáért cserébe vállalta a kínai félszigetről történő kivonulást; a mikronéziai szigetek korábbi anektálása helyett elérte azok mandátumterületként való megtartását; az általa javasolt faji egyenlőségi klauzula tekintetében azonban – Ausztrália, Kanada és Új-Zéland ellenállása miatt – meghátrálásra kényszerült. Mindazonáltal a békeszerződés végrehajtásából rá háruló szövetségi kötelezettségekből következetesen kivette a részét: a német, az osztrák, a bolgár és a magyar békedekrétum értelmében megalakított határmegállapító bizottságokban tizenöt japán tag dolgozott. A kötet minden egyes ilyen testület munkáját külön alfejezetekben mutatja be. A japán biztosok elismerést vívtak ki maguknak a más nemzetek képviselőihez képest korrekt, tárgyilagos, objektivitásra és igazságra törekvő hozzáállásukkal, noha a mozgásterük korlátozott volt, és ezért nem igazán tudtak érvényt szerezni az igazságérzetük diktálta szempontoknak. Azok zömét csak a jelentéseikben és a naplójukban tudták megfogalmazni – ahogyan erről a vizsgált dokumentumok is tanúskodnak.

Ennek a japán hozzáállásnak és szimpátiának a megérzése következtében a magyar közvéleményben – nemegyszer a sajtó által is gerjesztett – hamis várakozások alakultak ki a Trianont követő időkben, ám azok nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Az epilógusban a kötet szerzői azonban arra is rámutatnak, hogy a magyarokat támogató japán nemzeti mítosz kialakításában és a hamis remények táplálásában jó tucatnyi japánbarát, turanista és tudományos egyesület tevékenysége is tetten érhető. Az a bizakodás, hogy „a magyar sérelmek iránt (testvérnépként és rokon nemzetként is) fogékony ázsiai nagyhatalom” majd egy következő békekonferencián hazánk ügye mellett lép fel, és a magyar érdekeket képviseli, beteljesületlen maradt. A könyv harmadik nagy tanulsága tehát az,

hogy az ábrándkergetés és az azt követő kijózanodás helyett érdemes a tényekre, a dokumentumokra támaszkodni – hiszen azok árnyalják és magyarázzák is a történelmi valóságot. Ehhez nyújt remek fogódzót a bemutatott kötet – amelyet nyugodt szívvel tudok mind a magyar–japán kapcsolattörténet kutatói, mind a történészek, a diplomáciai szakemberek és az érdeklődő olvasóközönség figyelmébe ajánlani.

Hidasi Judit